

Kellei György

Lampion a hegyek ormán

Megjelent a 85 éves Búzás Huba harmadik lírai eposza

Több szempontból is szerencsés ember Búzás Huba költő. Idén áprilisban múlt 85 éves, és az eltelt negyedszázadban a kortárs magyar költészet élvonalába emelkedett. S tette ezt lankadatlan alkotókedvvel, irigylésre méltó irodalmi eleganciával, valamint meghatározhatatlan költői világgal, amely körülírható ugyan, de nem definiálható cáfolhatatlan pontossággal, mert ezernyi sugarú ez az életmű tizenegy önálló kötetével.

A csillagok kedvező állását jelzi költészetében a féktelen élni vágyás, amely persze bölcs és letisztult, a valóság és a képzelet játékos keverékét mutatja, hol pajzán humorral, hol rejtett, filozofikus tartalommal. A költő hálás lehet a sorsnak azért is, mert pályatársai figyelemmel kísérik munkásságát, s nem a palástolt irigység, sokkal inkább az elismerés jellemzi érdeklődésüket. Köteteinek fülszövegei véleménymozaikok, már-már változatos „szócikkek”, jó szándékú próbálkozások a lényeg megragadására. Nem tudom, hogy Búzás Huba hogyan fogadja a kurta, idézőjelek közé szorított elemzéseket, lehet, hogy csettintve, lehet, hogy somolyogva, ám egy biztos, nem teszik önteltté, elbizakodottá a dicsérő sorok. Őt nem lehet kibillenteni stílusából, utánozhatatlanul áradó szókészletéből, extravagáns költői gondolkodásából, és abból a szellemes intelligenciából, ahogy témáit megközelíti és feldolgozza.

Keszthelyen érettségizett, majd a pécsi egyetemen szerzett jogi diplomát. A középiskolában osztálytársa, később padtársa lett az 1997-ben elhunyt kitűnő prózairó, Bertha Bulcsu, aki ezt írta Búzás költészetéről: „... a kötött ritmus, rímes versek nem az én világom, de karizma’ stílusod meghökkent, elkábít, földhöz vág engem is – mielőtt felemelne...”. A költő pedig így emlékezett *Istenhözád Bertha Bulcsu* című versében diáktársára: „szorítva jobbod én teketóriás / tépászkomod na súgjad amott van-é / efféle ritmusos beszéd-hang / vagy dödörésszem el itt időmet?” A diploma megszerzése után ígéretes költőnek indult, irodalmi folyóiratok kezdték közölni verseit. Aztán 1972-ben elnémult, mélységes csend következett költészetében, amely 23 éven át tartott.

Harminchét évesen tette le a tollat, és 60 évesen ismét érte nyúlt. Az újrakezdés éveit, 1995-től öt esztendőn keresztül számos publikáció kísérte, mígnem 2000-ben *Kávéillat – korán ébredőknek* címmel megjelent első kötete. Ezt még négy követte: *Napranéző* (2003), *Hajnali tótágasok* (2006), *Tépd le a napot* (2008), *Amerre a szél fúj* (2010), *A tükröd én vagyok, nézd*. Levélesszék Suhai Pállal (2012,

Kúszmászva Európa zsámolyán (2015), *Égi kupolák* (2018), *Félrevert harangjaim* (2019), *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* (2019), *Mentsétek meg...* (2020), *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben; honnan, hová, merre? – esszé-gondolatok egy modern emberképhez* (2020). Az eltelt húsz évet lenyűgöző termékenység jellemzi, amely kikezddhetetlen esztétikai igényességgel és színvonallal párosul. E kettős vonulatra felfigyelnek az irodalmi műhelyek, Búzás például a *Mozgó Világ* kedvelt szerzője lesz, minden második számban ott vannak a versei, sőt a szerkesztőség egyik évben a legjobb költőjének választja.

Révész Erikának nyilatkozta a születésnap interjújában.

– Szerb Antal mondta József Attila költészetéről: „Élményeken alapuló személyes életmű az övé.” Az enyém is az. Nagyon személyes és rendhagyó. Élményszerűen nem is nagyon lehet másról írni, mint a saját életéről. A költészetet nem csak a költemények alkotják, a versvilághoz hozzátartozik az alkotó ember és a sorsa, amelyet hordoz, és amely akár össze is zúzhatja az alkotót. Engem is többször majdnem összezúzott a sors. Alkotói éveimnek három nagy korszaka van, a negyedik pedig a születésemtől a felnőtt koromig terjedő időszak, a szellemi magamra találás évei, és ez sem volt könnyű. A szabadabb levegővételhez jutva kezdtem el írni. Valósággal fölrobbantam a mondanivalótól. Az 1995-ben elsőként megszületett versem, a *Levél a mélységhez és a magassághoz* a 2000-ben megjelent első kötetemben kapott helyet. Ebben Füst Milánt, akit személyesen is ismertem, és aki versírásra biztatott, Vulcanusnak nevezem, magamat pedig törpe tűzhányónak. Tüskés Tibor, aki 1960 és 1964 között a *Jelenkor* főszerkesztője volt, nagy örömmel üdvözölt, amikor megszólaltam, és a *Somogy* folyóirat főszerkesztőjeként azonnal leköszölte *Hír* című versemet, amely Borisz Paszternak halálának híreről szólt. Akkor kezdtek észrevenni, amikor a 2008-as válogatott verseimről megjelent *Ágh István* méltatása a *Lyukasóra* című folyóiratban. Mindent előlről akartam kezdeni. Azt hiszem, azt látták, hogy megért a költői hangom és nyelvezetem.

Az első kötet eszmeisége, tartalmi és formai világa kitart mind a mai napig. A költő már a *Kávéillat – korán ébredőknek* darabjaiban is furcsa, nem éppen szokványos szókapcsolatokat hozott létre ahhoz, hogy költői módon, sajátos nyelvi eszközökkel fejezhesse ki érzelmeit, következtetéseit. Olykor disszonánsnak tűnő szavaival, amelyeken átsüt egyfajta öregkori pajkosság, látomásokká sűríti élményeit, emlékeit, a megfigyelt jelenséget. Különös szemszögű optikán keresztül láttatja velünk a világot, a környezetet, addig-addig zsonglőrködik a nyelvvel, bújócskázik a szavakkal, míg be nem vonja az olvasót a villoni kópéságú, ám nagyon is komoly, megfontolt játékba. A valóság, amelyet normálisnak hiszünk, könnyörtelenül kifogatva, más-más oldalról megközelítve jelenik meg előttünk.

„Tévedés azt hinni, hogy ugyanúgy álmodunk és fantáziálunk, ahogy élünk. Épp ellenkezőleg, arról fantáziálunk és álmodunk, amit nem élünk meg, s mivel nem éljük meg, szeretnénk megélni” – írja a Nobel-díjas író, *Mario Vargas Llosa* egyik tanulmánykötetében. Búzás Huba persze nem álmodik és fantáziál az életről, de az olvasó úgy érezheti, hogy saját vágyai öltenek testet a versekben, s a költő bőrébe bújva szeretné végigjárni a leírt képzeletbeli és valós, külső-belső utakat.

Első kötetének *Üzenet – opus 63* – című nyitóversében írja:

„Testet öltének, ha megtapintánál, / kísérodet egy légipálya- / udvaron, mikor örökre fölrepül / a gép, utolsó járatod, s te / égbe érsz időtlenül.”

A költő lírai eposztrilógiájával nemhogy égbe ért, hanem meg is hódította a végtelen Kozmoszt. Kijelenthetjük, hogy páratlan s valószínűleg túlszárnyalhatatlan alkotói teljesítmény a 21. század „hajnalán”.

Szakonyi Károly írja a *Mentsétek meg...* utószavában: „E könyv – a trilógia harmadik darabja – felmér minden veszélyt, a XXI. században ezer felől áradó bajt, mindazt, ami forrong körülöttünk, és amitől – emberektől és technikától – retteghetünk, s mindezt dramaturgiai érzékkel az elmúlás, a porrá válás sokszori felidézésével a temetőben. De lebeg mind e fölött a bizalom, az óvás és az örök biztatás a Föld megmentésére. Búzás Huba műve, a legújabb kori magyar irodalom ezen értéke, a maradandóság ígéretével kerül a magyar líra kiváló teljesítményei sorába.”

Talán a világ élmezőnyébe tartozó pszichoanalitikusok – köztük Freud és Jung, ha élnének – sem tudnának választ adni arra, hogy a művészi produktumok miért különböző életkorokban érik el a csúcst. Különösen az irodalomban (a hazai és a külföldiben egyaránt) követhetők nyomon a képzeletbeli, szélsőséges görbék. Ismerünk olyan szerzőket, akik fiatalon virágba borulnak, fellobbannak, majd elhervadnak, kiégnek, elnyeli őket az örvény. Ám akadnak jó páran, akik idősödve szárnyalnak, bámulatba ejtve az olvasókat. A szorgalmasan, egyenletes színvonalon teljesítőket tiszteljük, becsüljük, de valljuk be, nem csodáljuk úgy őket, mint akik meglett korban, évtizedekkel a hátuk mögött, tömött poggyással szöknek, emelkednek hihetetlen magasságokba.

Búzás Huba – önmagában is gigantikus hatású – verseskötete, a *Mentsétek meg...* című lírai eposza a budapesti Hungarovox Kiadó kiadásában látott napvilágot. E tény önmagában is kulturális szenzáció, mert a szerző az *Égi kupolánk és a Föld! Föld!* – *vesztőhelyünk* című lírai eposzait követően a közelmúltban megírta a verstrilógia harmadik részét is. Ezzel az óriási, szinte mega méretű *Ég – Föld – Emberek* című lírai, drámai elbeszélő költemény betetőződött.

Az új kötet első borítóján *Esterházy Marcell* aranyozott tónusú képzőművészeti alkotása látható, míg a grafikák *Hegyeshalmi László* festőművész munkái. A trilógia harmadik verseskötetét *Szakonyi Károly* Kossuth-díjas író és *Szepes Erika*

irodalomtörténész, klasszika-filológus lektorálta, valamint *Suhai Pál* költő, kritikus vette górcső alá. Lektori és kritikai véleményeik szerkezetileg a kötet befejező részében *Utószó három hangra* címmel rangot adó értéket képviselnek. Akárcsak a trilógia korábbi kötetei lektorainak (*Ágh István* Kossuth-díjas és *Baranyi Ferenc* Kossuth-díjas írók, költők, *Praznovszky Mihály* irodalomtörténész), valamint kritikusaiknak (*Szakolczay Lajos* Széchenyi-díjas művészetkritikus, *Laczkó András* irodalomtörténész) véleményei. Érdeemes tehát változtatás nélkül a mű véleményalkotóinak ítéleteit irodalmi közvéleményünk elé bocsátanunk azzal, hogy egy kivételesen nagybecsű mű született. Végül is az *Ég – Föld – Emberek* lírai eposztrilógia esztétikai nagyszerűségén túl irodalomtörténeti jelentőségét az adja, hogy Arany János Toldi-trilógiája óta verstrilógia a magyar irodalomban nem született. Értesülésünk szerint a három összetartozó eposz egy kötetben való megjelentetése csak jövőre várható.

A jubiláló költő egy korábbi interjúban eposzainak „természetrájzat” is megfogalmazta:

– A lírai eposz a realitásnak megfelelően, azaz lazán kezeli a múlt időt. Tudatunkban ugyanis az idő mindig egyidejűleg a múlt, jelen, jövő kavarodása. Az emlékező ember, illetve az elbeszélő tudatában összemosódnak a különböző időpontokban történt események, az éppen lejátszódóak vagy a történetek papírra vetésének időpontjai. Fejünkben – ennek következményeként – szinte hullámanak, hömpölyögnek a történések, az emlékezet, a képzelet és a valóság tényei, valamint az ezeket motiváló, kísérő vágyak, szándékok, ábrándok, dühök, ezerféle érzelmek. Az átéltek a kifejezés által kapják meg jelentésüket. Élettapasztalatomra épült értékrendemet, a társadalom elesettjei iránti szolidaritásomat, a hatalom jogtiprásait elítélő állásfoglalásaimat lehet manapság idejét múltnak vagy maradinak tekinteni, de ízlésem akkor is szemben áll mindennemű diktatúrával, antiszemitizmussal, rasszizmussal, közéleti és egyéb bűnözéssel. Nézetem szerint az emberség, a humánus értékrendjén alapuló írásművészetek abszolút lényege: a mindenkori hatalommal szembeni autonómia, az emberi érzésvilág árnyaltságának, sokféleségének megjelenítése, az emberi méltóság piedesztálra helyezése. Mindez önmagában persze nem újszerű. Hogy korunk idősebb magyar költőnemzedékén belül mégis úgy tartanak számon, mint újítót, nyelvújítót, vélhetően formai újításaimnak tulajdonítható.

A már idézett Szakonyi Károly méltatását nem vitathatjuk: „A trilógia íme betetőződött. A vállalkozás óriási költői teljesítmény, Juhász Ferenc óta nem ismerék XX. századi költőt, aki képes ekkora monumentalitásra. Az előző két könyv is kiváltotta már csodálatomat Búzás Huba congenialitása láttán... a második kötet – *a Föld! Föld! – vesztőhelyünk* című lírai eposz – szintén szellemi csúcs, költői remeklés; lenyűgözött, súlyával leterített: a kórházi háttér félelmetes miliójében

szárnyaló, felbukkanó és újraélt világ... a mi korosztályunk túlélte történelem-kavargása oly tömény, hogy idő kell az újra és újra átéléséhez. Csodálatosan őszinte mű; a fejezetek közötti versek pedig eszményien elragadóak... S most ismét nagy elismeréssel kell szólnom költői munkájáról, a *Mentsétek meg...* című újabb lírai eposzról, amely mind filozofikus mélységével, az élet és a művészetek széleskörű ismeretével, a leghétköznapibb valóságnak a kozmikus Mindenséggel egybegyúrt – egyaránt „otthonos” – kezelésével, a tájnyelvből beemelt szókinccsel, líraiságával, személyessége mellett objektivitásával, az Abszolútum parányaiként való létezésünk tényének, de mégis az ember szellemi nagyságának, moráljának meg-rajzolásával, modern és klasszikusfelhangjaival alkotóját a legnagyobbak sorába emeli. – Arany János olvashatta így Madách művét, amikor a kezébe került *Az ember tragédiája*: az aggodalom és tenni vágyás műve az Emberért, az Életért, a Földért. Az „ember küzdj és bízva bízzál!” megrendítő parancsa dobbanthatta meg költői szívét így, a pályatárs műve olvastán – elragadtatásában.”

Szepes Erika *Parainézés egy eposzban* című átfogó elemzése feltárja az eposz ihlető forrásait, elősegíti eszmeiségének befogadását, világunk rendjét és rendszertelenségének örökös viadalát: „...mi is ez a hatalmas mű? Egy olyan teológia, amelynek nincs theosza, azazhogy van valaki, aki nem theosz, hanem isten, ember és a világ fölött álló Erő, Abszolútum, a tökély, örök változó és változatlan, végtelen és sokirányú mozgás. Ebben a világban benne van minden, ami a Teremtés óta az emberiséggel történt: számtalan ontogenezis, amiből összeáll a filogenezis, ami a haldokló emberiség sorsának szövedéke, s az emberiség otthona a fenyegető haldoklás miatt egyenesen nekropolisz. Amikor az Abszolútum azt nyilatkozza magáról, hogy ő 'szabadság és szükségszerűség', kezd körvonalazódni a mindenség fölöttes Énje: a hegeli Világszellem. Talán Hegel gondolatvilága termékenyíthette meg leginkább Búzás Hubát, egy óriási különbséggel – és ez a különbség választja el minden más filozófiától, teológiától, világteremtéstől is – ez a Világszellem nem tud és nem akar rendet teremteni; nem gonoszsgából vagy erőtlenségből, hanem mert teremtett világa olyan sokféle, olyan sokszínű, sokirányú, sok helyszínű. (...) A szétszakadás, az izoláltság, a rendszer nélküiség – ember alkotta műben – ilyen pregnánsan még nem jelentkezett. Talán egyetlen példa van rá a művelődéstörténetből: az időben távoli, de szemléletében mégis nagyon rokon Hieronymus Bosch fő műve, a *Gyönyörök kertje* és az *Utolsó ítélete*, amely táblaképeken rengeteg alak, csoport, emberek, állatok, szörnyek elszórt figurái láthatók, szemlétomást egymás nélküli egyedüliségben. A flamand festő e különös látásmódját többek között a vallásban való megrendüléssel, a vallásból egy más vallásba betéréssel magyarázzák. Búzás Huba egyedüliségei a társadalomból kiesett emberek magányossága. S hiába kiált fel a költő Schillerrel, Beethovennel, hogy 'óh, én emberiségem, átölelek!' – az emberiség ölelés nélkül marad. Másutt

kérelve szólal: 'marasztallak, kevés örömünk, maradj nálam pillanatokra!' – idézi, mintegy mágikus kényszerítéssel Goethe *Faustját*. „Tépd le a napot” – fordítja Horatius *carpe diem*-jét, de az ideákhoz fordulás is hiábavaló. „Légy te, költő – itt már Petőfi szól – népednek fárosza s el ne fáradj, tégy a méla emberiség ügyében, mind az elveszettekében!” (...) A hatalmas szövegtestben szinte elvesznek a legmagasztosabb biztatások: a 'jót s jól', az 'utiledulci', és a legfőbb *ars poetica* a görögök óta: 'mindig tudd, fiam, mi igaz, mi a jó s a szép'. Végül is ez a zárása ennek a hatalmas eposznak, tanítása az utódokhoz, parainéziseket nélkülöző korunkban a múlt még mindig érvényes intése a jövő felé. És ezzel a költő kiüti a tollat a lektor kezéből, hiszen azzal akarta zárni ezt a kis bevezetőt, hogy minden elkeseredése, szidalma, átkozódása – igaz, tehát jó is, és az utódok által remélt, igényelt (még meg nem valósult) világ képe velük lesz szép. Igen, ezzel akartam zárni, de hogy mégis tegyek valamit hozzá az ókor óta meg nem haladott *ars poeticához*, idézek valamit, ami önmagában is szép (minthogy ha nem is került említésre, van sok szép költői képe Búzás Hubának): „*hold nagyanyó pici sárga lampiont kötözött a hegyek ormára.*”

Suhai Pál a pályatárs empátiájával merül a kolosszális mű mélységeibe: „Ő az a költő, akinek egyre szédítőbb csúcsokkal kell kísérleteznie. A Notre Dame iker-tornyaival! 'Ikertornyok' – Füleki Gábor méltatta e metaforával Búzás lírai eposzait a második rész megjelenése utáni csodálkozásában. Csakhogy időközben (álmatlansága elleni panacea gyanánt!) Búzás megírta a harmadik kötetet is, trilógiává bővítve így a külön-külön is gigantikus költeményeket. Ha Füleki szóképét a költő teljesítményéhez hasonlóan tovább akarnám fokozni, mit is mondhatnék? Legföljebb a *katedrális* elnevezést – de ennek hány tornya van? Bizony, három! A harmadik a huszártorony a kereszthajók lezárására. Hadd tekintsem a *Mentsétek meg...* költői emelvényét is ilyennek. Egy hatalmas, katedrális méretű épület lezárásául szolgáló toronynak. Megrendítő látvány és benyomás. És nem is csak bravúrosan megidézett kozmoszba vetettségünk félelmeinek és mámorának átélése okán. Legalább ennyire a mindennapi emberi tapasztalatoknak némelykor 'közönséges', máskor tragikus, néha a groteszket sem nélkülöző, de mindvégig hiteles megidézését érzékelve. (A trilógia első kötetében egy balkáni társas autót, a másodikban egy kórházi 'hasfelmetszés', a harmadikban pedig a szülők sírjának felnyitása, az exhumálás hamleti jelenete révén.) A harmadik kötetben a lírai szólam, a beszélő ráadásul a lehető legmeghökkenőbb pozíciót veszi föl: látszólag az individuum mértéktelen, mert abszolút kiterjesztésének pozícióját. Csakhogy hamar rá kell jönnünk, hogy a megfellebbezhetetlenség e hangsúlyával képzett sorok nem a szerző megnyilvánulásai: csupán egyike e hang a polifon költemény szólamainak – a Kozmoszt és Istent egyszerre megidéző, de az emberi bensőből hangzó Abszolútum önreflexiója.”

Búzás Huba az *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben...* című terjedelmes tanulmányában (főiskolai, egyetemi segédanyag lehetne) többek között ugyancsak a Földért, az Emberiség megmaradásáért érzett aggodalmát fogalmazza meg: „A tét végső soron az ember léte, az emberiség megmaradása. Minden ember dolga ez, azoké is, akik nem írnak, nem olvasnak, akiktől idegen a kultúra minden szeglete (legyen az művészet, irodalom, zene vagy tudomány), akik a politikát ördögtől valónak vélik, akik magukra zárják az ajtót, akik a szomszéd gondjaira sem hederítenek, akik elég rövidlátóak (vagy szűkagyúak?) ahhoz, hogy csak ivadékaik ’öröklését’, vagyoni gyarapodásukat tartsák dolguknak. Nos, ha nem cselekszenek, cselekszünk vállalva, utódaink csak a pusztulást örökölhetik, az éhséget, a nyomort, a kínhalált. Nem lesz, aki valaha is kimondja: *Minden dolognak mértéke az ember.*”

A költő három esztendő leforgása alatt megírta egyetemes érvényű trilógiáját. A kötetek élete fő művét képezik, egy kései életkorban elstartoló, formálódó, nemzetközi irodalmi méretekben is egyedi hangvételűvé avanzsáló költői/gondolkodói életmű csúcspontjai. Töretlen hit a maradandóságban. Az *Ég – Föld – Emberek* elválaszthatatlan fúzióját megéneklő opuszok az örökkévalóság ígéretét hordozzák: mentsétek meg az Ég kupoláját! mentsétek meg lelkeinket, a Földet is, mentsétek meg az Embert és a csírázó Életet és mentsd meg égi dalunkat, az éneket, a hangzatokat, muzsikát, zenédet!

